

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ І СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ І МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ**

**ОБРАЗ МІСТА У ВЧЕННЯХ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ДОБИ
СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ**

Кваліфікаційна робота (проєкт)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: студент 4 курсу 07-442 групи
Спеціальності 032 Історія та археологія
Освітньо-наукової програми
Історія та археологія
Смирнов Олексій Вікторович

Керівниця: к.і.н., доцентка
Михайленко Г.М.

Рецензентка:
к. і. н., доцентка
Камінська О. А.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Історіографія питання.....	6
РОЗДІЛ 2. Формування європейського міста як осередку християнського світу.....	8
РОЗДІЛ 3. Місто як феодална власність церкви.....	15
РОЗДІЛ 4. Середньовічне місто в теоретичних засадах апологетів християнства.....	21
ВИСНОВКИ.....	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	29
ДОДАТКИ.....	31
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського Державного Університету.....	31

ВСТУП

Актуальність обраної теми полягає в висвітленні теми з'ясування бачення християнського міста середньовічною Католицькою Церквою. Зі швидким зростанням урбанізації та посиленням впливу сучасного суспільства керівництво та погляд Церкви на роль міст стають вирішальними.

Міста мають потенціал стати покращеним середовищем для духовного зростання та соціальної згуртованості, але водночас стикаються з проблемами нерівності та роз'єднаності, що особливо гостро відчувається на фоні сучасних крупних міграційних хвиль та кризових явищ в сучасній Європі.

У цьому світлі розуміння позиції Католицької Церкви щодо іміджу міста дозволяє глибше зрозуміти її актуальність у вирішенні сучасних міських проблем.

Середньовічний етап складання передумов для цих процесів посідає виключну інформаційну цінність. Складання та усталення феодального ладу в системі відносин в повсякденному житті містян, формуванні їх правових та морально-етичних норм за умов постійної взаємодії в спорідненому соціальному та культурному просторі християнського європейського середовища започатковує процеси формування міста, як окремого суспільного організму, який активно існує та розвивається, відіграючи виключно важливу роль в житті Середньовічної європейської цивілізації, створюючи передумови для більш конкретного та широкого розгляду та вивчення міста як такого Католицькою Церквою в своїх теоретичних догматах, коли при цьому паралельно формується міська європейська ментальність, спадкові риси якої досі зберігаються серед міського населення в багатьох європейських країнах.

Завдання для Церкви на сучасному етапі полягає в тому, щоб звернути увагу на унікальні соціальні, духовні та громадські аспекти міського середовища, зберігаючи при цьому свої основні цінності, вкорінені в традиції, джерела яких сягають періоду християнізації Європи V-X ст. н. е.

Заглиблення у вчення Католицької Церкви дає цінне знання їхнього

розуміння міста та його мешканців, дозволяючи нам краще осягнути важливість впливу Церкви в сучасному міському житті, визначивши при цьому шляхи першої власне середньовічної взаємодії Церкви з середньовічним міським простором та його представниками.

Мета дослідження полягає у висвітленні та узагальненні реальної структури взаємовідносин християнської Церкви та середньовічного європейського міста в багатьох сферах, їх еволюції та визначенні наслідків, що передбачає конкретні наукові завдання:

- Дослідити умови появи раннього християнства в античному світі;
- Визначити основні риси усталення та розвитку раннього християнства в умовах Римської імперії;
- З'ясувати основні типові риси діяльності Церкви в місті та визначити загальну роль, яку відігравала Церква в місті;
- Визначити основні тези та принципи теократичного та філософського бачення апологетами християнства середньовічного міста.
- Охарактеризувати спадковість античних та середньовічних міст.
- Визначити основні особливості феодалітетних відносин Церкви з містом та його мешканцями.
- Визначити сутність політики Церкви в середньовічній християнській Європі.

Хронологічні межі роботи охоплюють період від раннього середньовіччя до пізнього середньовіччя.

Територіальні межі охоплюють Європу, Близький Схід, Північну Африку,

Об'єкт дослідження: Процес формування образу міста у вченнях католицької церкви доби Середньовіччя.

Предмет дослідження: Матеріальні джерела з вчень християнської Церкви доби середньовіччя філософського та релігійного та правового напрямків.

Практичне значення результатів роботи полягає в узагальненні найбільш важливих та основних процесів розвитку, формування та усталення Церкви в Середньовіччі, для постанови нових проблем та питань, концентрації уваги на найбільш важливі моменти середньовічної історії взаємодії Церкви та міста.

РОЗДІЛ 1. Історіографія питання

Питання Церкви активно розглядалося науковцями різних віків та століть, передусім за часів існування Російської імперії та СРСР виключна увага приділялася публічному та науковому висвітленню теми релігії як такої, визначенню її місця в державній ідеологічній позиції та формулювання ставлення до неї людських мас. Разом із цим і в вітчизняній та в іноземній історіографії християнська Церква посідає виключне місце в історії Середньовіччя, яка, варто зазначити, за рахунок своєї активної діяльності в середньовічних містах та дотримання ретельного контролю над ними завдала великого відбитку на середньовічній урбанізації, характерних для того часу соціально-економічних та правових нормах, які зазнавали своєї еволюції.

Питанням дослідження як окремого розгляду ролі Католицької Церкви в концепції Середньовіччя, так і загалом дослідженням цієї тематики займався Д. Є. Забзалюк, осмислюючи більш фундаментальну складову будови середньовічного суспільства навколо Церкви як зв'язуючого простору.

Значною мірою дослідженням питання займалася Бальжик І. А., розглядаючи культурно-правові аспекти канонів християнської Церкви та християнської моралі та філософії взагалі.

Прагнення сучасної Католицької Церкви побудувати чітку працюючу систему навколо себе, виступаючи таким собі консервативним настановчим та консолідуючим миротворчим інститутом міжнародних відносин так само останнім часом привертає увагу істориків по всьому світу, ставлячи за мету простежити витоки походження питання, задовольняючи тим самим сучасні потреби суспільства в зацікавленості в простеженні історії сприйняття Церкви свого впливу та ролі в розбудові середньовічного міського простору.

Разом із цим насиченість визначними подіями та достатня тривалість Середньовіччя як періоду зумовила активне дослідження цього часу з боку

істориків, в тому числі в сучасній вітчизняній історіографії, роблячи при цьому певні узагальнення для формування оновленого більш цілісного знання про минулі вчення Церкви та роблячи намагання розвинути бачення робіт науково-популярної літератури сприйняття спадку середньовічної історії в контексті ролі Католицької Церкви в модерній Європі.

Передусім серед українських істориків тема християнської Церкви в середньовічному місті не втратила своєї популярності та попри досить немалу кількість фундаментальних та інформативних робіт які б розкривали питання, значимість ведення дослідницької діяльності в цьому напрямку не меншає, особливо враховуючи присутню насиченість порушених питань із вище зазначеної тематики в студентських курсах з історії Середньовіччя.

Процес переходу Середземноморського пізнього античного світу в нову наступну епоху зумовлений багатоманітністю процесів, перш за все стосовно теми триває та активно відбувається процес переходу та трансформації античної міської традиції в середньовічну реальність, адаптація до нових норм.

Разом із цим для розуміння історії виникнення, поширення та остаточного затвердження Церкви в місті важливо надати необхідне узагальнення, яке могло б визначити найбільш провідні тези стосовно існування Церкви в місті за доби Середньовіччя та викреслити ключові аспекти розуміння тодішніх загальних норм.

Більше того, питання проблеми спадковості античного міста і середньовічного, розглянутої в роботі, актуально розгорталося в радянській історіографії іще з 60-х. років ХХ ст. і зробило свої внески в розвиток подальшої широкої наукової дискусії з цього приводу, де за ініціативи М. Я. Сюзюмова активно підіймалися відповідні питання, що згодом перейшли у спадок і в національну історіографію вже за умов незалежності.

РОЗДІЛ 2. Формування європейського міста як осередку християнського світу

На зламі століть домінуючою силою в технічному та технологічному аспектах на території Середземноморського басейну досі залишалася Римська імперія. Розділена, послаблена внутрішньою нестабільністю та тривалою соціально-економічною кризою іще з III ст. н. е., зазнаючи варваризації та нової хвилі міграційних процесів всередині імперії та за її межами, але зберігаючи в своїй природі надбання минулих років греко-римської античної цивілізації.

Раннє середньовіччя стосовно теми починається з уламків Римського античного світу, з якого постає цілісно нова картина, яка із приходом германського населення приносить зміни на колишні західні провінції імперії, а саме: майбутні землі франків, бриттів, лангобардів, вандалів, бургундів тощо.

Важливо зауважити на тому, що передусім іще за часів античності Рим частково успадкував в собі власне еллінську структуру міста-полісу, яке часто зберігало в собі концептуально важливі для того часу риси, такими рисами могли бути: демократичне налаштоване с-во, принцип вільності та правомірності, принцип чітко налагодженої громадської ієрархії, структури громадянства людини, тяжіння до незалежного становища громад та спільнот. Разом із цим в римських та грецьких містах на кін. IV ст. н. е. все ще міцні позиції серед міського населення (як римського, так й іншородного) посідало язичництво, хоча і стискаючись напряду з раннім іще не сформованим християнством, поки не зазнавши глобальних релігійних зрушень, все ще зберігало в собі первісні культурно-архаїчні витоки, які в свою чергу в випадку з Римської імперією знаходилися в активній взаємодії з соціумом саме в містах, тим самим визначаючи їх як зберігача та носія відповідних рис, ідей, спадкових звичок, норм побуту, самого способу античного мислення.

Ранньосередньовічний світ попри римський спадок перший час не міг похвалитися активними урбанізаційними процесами, тож релігійний осередок, наприклад, варварських міст був досить слабкий та не мав чіткої структури та організації.

Активна взаємодія германського та кельтського населення з римським світом IV-V ст. н. е в своєму результаті живила культурний взаємообмін та форсувало проникнення та затвердження християнства серед варварських племен і сприяло створенню майбутнього базису сприйняття релігії вже в період створення перших варварських держав і продовження християнізації ранньосередньовічної Європи. Це значно прискорювало модернізацію культур.

Особливо активно поширення раннього християнства як в самій Римській імперії, так і в межуючих з нею варварських племенах простежується після оголошення в 313 р. римських імператором Константином нової державної релігії - християнства, за рахунок чого відбулося його узаконення, разом із чим раніше нелегально існуючі християнські общини мали можливість отримати новий поштовх до свого розвитку та розширення. Усталення християнства в тодішньому цивілізаційному світі означала й перебудову існуючого світогляду суспільства, що мав за витoki іще античну основу, так і відбулася психологічна складова переходу сприйняття реальності, яка вже більш чітко нагадувала майбутні середньовічні догмати.

До остаточного затвердження християнства в середньовічних містах за відсутності міцної центральної влади збільшувався вплив римських єпископів. Варто наголосити на тому, що первісна розбудова окремих варварських держав та трансформація міського та приміського простору контрольованих ними територій на ранньому етапі європейського Середньовіччя вже проходила у активно формуючихся християнських суспільствах, адже попри зовнішні культурні зв'язки Риму з варварськими народами активної експансії християнства зазнавали ті племена та союзи племен, які знаходилися

передусім на IV ст. на службі в римських імператорів та займалися охороною кордонів, вели службу в ауксилії, долучалися до римського управлінського апарату всередині держави, переймали спосіб життя тощо.

В IV ст. германські племена вестготів, остготів та вандалів навертаються в християнство. А вже після падіння імперії та з початком заселення західних провінцій колишнього Західного Риму християнство переймають племена франків за активної діяльності їх вождя Хлодвіга, який одним з перших прийняв християнство (498 р.) та активно просував відповідні ідеї серед свого народу та підлеглого населення. Ця подія є показовою іще й в тому плані, що тодішня Церква активно співпрацювала з Хлодвігом, який активно роздавав їй землі.

Це свідчить про те, що Церква цілеспрямовано створювала осередки свого впливу вже за нових умов існування та в новому світі, розуміючи те, що використовуючи своє високе за статусом положення та за умов фактичної втрати римської реальності нове варварське середовище може стати джерелом для подальшого розвитку свого загального інституту та отримання нових прихильників в лиці нових прибулих народів та, що важливо, їх очільників [12].

Попри незаперечно важливу роль міста, яке забезпечувало саме існування Церкви доби Середньовіччя, наслідком християнізації та ранньої урбанізаційної трансформації Європи, яка переважно була аграрною, стала розбудова селянських общин та просування церковно-релігійних осередків в їх повсякденне середовище, особливо важливо це згадати, враховуючи притаманне більшості міст Європи збільшення аграрного передмістя, що пояснювалося розпадом колишньої існуючої централізованої системи постачання продовольства в міста із метою забезпечення їх найважливішим та найбільш поширеним продуктом імперії - хлібом, який складав основу раціону римського суспільства загалом.

З цього можна зазначити, що невід'ємною ваговою частиною середньовічного міста як осередку християнства було село, яке одночасно і виконувало функцію багатогранного джерела для живлення міського життя та його розвитку, так і існувало в системі суспільно-економічних відносин. Запровадилася норма при кожному селі мати храм, де священик правив службу і виступав з проповідями. Утворювалися парафії на основі місцевих громад, створювалася централізована система.

Разом із цим вже в V-VI ст. посилюється вага Риму та інститут Папства. Слід зазначити, що концепція міста як центру християнського життя була основоположною ідеєю раннього Середньовіччя. Оскільки європейський континент був поділений на менші державні утворення, міста розглядалися як центри торгівлі, уряду та соціалізації.

Християнські вчені діячі того часу прагнули дати вказівки та настанови щодо створення ідеального християнського міста, яке б сприяло соціальній гармонії, здоров'ю та добробуту громадян. З цього слідує підтвердження, що ідея європейських міст як християнських центрів відіграла значну роль у визначенні та формуванні культурних норм і цінностей, які підтримувалися протягом раннього Середньовіччя.

Церква відіграла центральну роль у формуванні ідеї міста як місця благочестя та віри, а її вчення підкреслювало важливість спільноти, порядку та моральної доброти. Ці ідеї знайшли відображення у фізичному плануванні міст, які часто проектувалися навколо релігійних будівель і пам'яток.

Разом із цим просування феодальних відносин корегувало напряму взаємодію Церкви та міста. Ранньосередньовічний після римський світ Західної Європи не мав таких широких можливостей, передусім, потреб, переважно через що практика розбудови вже існуючих римських міст в ранньому середньовіччі часто базувалася на приватній чи локальній основах, роблячи кожне місто по-своєму унікальним та неповторним.

Просування перших феодальних рис в раннє середньовічне суспільство, затвердження в суспільній свідомості важливості та ваги землі як цінності та головного засобу існування, розділена ієрархія населення та формування прошарків з конкретними привілеями створили основну модель середньовіччя, що на цих основоположних принципах розпочалася розбудова середньовічної громади та нового міського життя з його суспільною філософією, релігійною складовою, ринковими відносинами та іншими важливими елементами, що були притаманні типовому середньовічному місту.

Ще з римського часу розвинулася та утвердилася практика будівництва церков, соборів та інших споруд релігійного значення саме в містах як в найбільш сприятливих умовах для поширення релігії та більшої зручності досягнення сформованої міської громадської думки.

Якщо феодальні відносини корегували економічні, виробничі, службові та земельні стосунки, даючи початок розмежуванню ранньосередньовічного суспільства, значно збільшуючи відмінність між міським населенням та селянством, то християнство являлося консолідаційним та концентруючим фактором, який особливо характерний саме для міста. Сприйняття середньовічною людиною християнської релігії як невід'ємної та обов'язкової частини повсякденності змушувало її долучатися до громадського та культурного життя, зосереджуючи свою життєдіяльність навколо культової споруди, конкретного духовного центру, долучаючись при цьому до спільноти, яка проводила служіння. Так сформувалася невід'ємна частина культури середньовічного міста, а пізніше і загальна європейська середньовічна ідеологія.

Затвердження релігійних інституцій розпочалося саме з міст, до того якщо вважати місто тією платформою, де обов'язково мусить бути інструмент поширення релігії (культова споруда чи релігійний центр), то найбільший взаємозв'язок між цими інструментами перший час (VI-VII ст.) відбувався за

принципом місто-місто, або місто-центр культового значення [8].

Тільки згодом розширення мережі культових християнських споруд та їх вихід до приміської та селянської місцевості за межі міста зумовив зміцнення позиції села та отримання ним часткової незалежності від міста, що було зумовлено винесенням інструментів поширення релігії до села, навколо якого відбувалася концентрація економічного та повсякденного життя населення, разом із тим поступова міграція селян в міста була зумовлена іще й активними популяризаторськими акціями з боку переважно місцевих релігійних керівників, як провінційних, так і міських.

Церква за таких умов тільки посилювала та досить стабільно протягом тривалого часу відігравала вирішальну роль в економічній діяльності міст, оскільки вона керувала багатьма благодійними організаціями та лікарнями, які надавали послуги міській бідності.

В контексті раннього Середньовіччя така міра мала не тільки демонстративний характер, але й визначалася банальною необхідністю організації більш привабливого і, що важливо, соціально безпечнішого міського простору для більш комфортного та забезпеченого функціонуванням базових інституцій життя міста, передмістя, прилеглих районів провінції. Разом із цим це був невід'ємний розвиток європейської християнської цивілізації, адже не секрет, що Католицька Церква на рівні з державою того часу наново вибудовувала медицину та освіту в містах, які вже з огляду на свій час та чистоту збереження та отримання нових знань вимагали відповідних підготовлених фахівців, навчання яких часто відбувалися в закладах освіти, що були засновані часто навколо і виконували свої функції.

Хоча подібні процеси на етапі раннього Середньовіччя нерідко тривали в неміському просторі і набули більшої масовості в більш урбанізованих та розвинутих районах Європи, як, наприклад, Італія, або Іберія, де очевидні для людей питання освіти, кращого життя, більших соціальних та економічних

можливостей, більший рівень власної захищеності, та й загалом шарм, давали привід організувати свою діяльність в місті.

При цьому не слід забувати очевидність того, що феодальна система економічних, правових та соціальних відносин значно зменшувала досить широкий потенціал можливостей в силу того, що більшість населення власне ранньої середньовічної Європи складали селяни, які більшість часу займалися виконанням своїх повинностей перед своїми феодалами, та й загалом практично не існувало якихось більш-менш стандартизованих соціальних ліфтів, які могли б дати можливість самореалізуватися та змінити свій суспільний соціальний статус. Хоч, поза сумнівом, місто мало певні, так би мовити, аферні риси, за яких інколи волею долі впливові та знані люди могли приймати участь в просування конкретних постатей, організацій, значною мірою редагувати спектр навколишніх подій тощо.

Водночас місто, так би мовити, давало певний шанс для людини, яка могла походити з позбавленої іміджу верстви населення, визначаючи тим самим бачення міста як центру скупчення знавців своєї справи, людей з певним потенціалом. Багато в чому за рахунок збереження такого певного стандарту сприйняття середньовічні міста збиратимуть в собі як провідних християнських діячів з різних сфер діяльності, так і просто талановитих людей, які в своїй співпраці і з подальшою модернізацією і системним ускладнення перш за все економічних процесів виллюються в збільшення загальної правомірної конкуренції та створить передумови та створення більш вільних та розбудованих моделей економічних, торгівельно-виробничих платформ вже на другому етапі раннього Середньовіччя.

Тож можна простежити, що перехід античного міста в Середньовіччя відбувався поступово і з притаманними цьому процесові кризовими явищами, які тільки демонстрували застарілість старої системи управління та неспроможність її до швидкого реформування та здатності вистояти перед часом.

Християнство та Церква іще за часів Риму закріпила свої позиції, та саме головне те, що вона здобула визнання та почала діяти в межах всієї імперії.

РОЗДІЛ 3. Місто як феодална власність церкви

Християнство виникло в I ст. н. е. в східних провінціях Римської імперії. Необхідно зазначити, що на час виникнення нової релігії суспільство Римської імперії зазнавало певного занепаду морально-етичних цінностей, деградації культури, спостерігалось відходження від творчої натури, яка замінялася прагненням збагачення та отриманням різних благ, які могли б забезпечити насолоду, ейфорію тощо. Це в свою чергу відображає власне соціально-культурну частину кризи римської імперії III-IV ст. Можна додати те, що подібна вульгарність була притаманна римському населенню сама по собі, але якщо раніше вона не завдавала значної шкоди, то за умов нових викликів часу держава зазнавала немалої стагнації через подібний стан речей.

Виникає потреба в ретельних змінах, якими в подальшому стануть державні реформи, які в свою чергу відкриють шлях до нової релігії, яка 380 р н. е. отримає статут офіційної в державі та почне затверджувати свої позиції по різних точках імперії, звідки і почнеться етап вже організованого поширення віри, за рахунок чого християнські общини збільшуватимуться та набуватимуть ознак більшої організації, отримуючи популярність спочатку серед звичайного населення, а згодом із збільшенням впровадження християнства в правлячі адміністративні кола та вищі прошарки римського пізнього античного суспільства і серед освіченої верхівки імперії. Антична філософія того часу не могла замінити релігії, тож населення підсвідомо чекало рішучих змін.

Процес становлення християнської Церкви як особливого учасника феодалних державно-політичних відносин тривав не одне століття, пережив розпад Римської імперії, розвиток і падіння імперії Каролінгів та ін.,

призвівши в кінцевому випадку до доби папської могутності у XI-XIII ст. н. є. Саме в цей період християнська Церква і стала повноправним феодалом, своєрідною політичною організацією, посідаючи найвищу ієрархічну сходинку у структурі феодального суспільства. Дійсним є те твердження про те, що християнська Церква володіла матеріальними благами, а більше - значними земельними площами. Будучи суб'єктом права, Церква акумулювала землі та нерухоме майно, одержане від окремих мирян та феодалів, а здебільшого від Імператорів в дар. Виходячи із специфічної жорсткої церковної ієрархії, всі одержані землі, що часто знаходилися в різних державах, належали єдиній церковній структурі. Постійне зростання земель зрештою сприяло процесам феодалізації церкви.

Особливе місце посідала Церква у класичних феодальних сюзерен-васальних відносинах. У християнізованому світі XI-XIII століть майже кожен феодал в силу належності населення його земель до християнської Церкви, сам ставав її васалом. І ця залежність не лише не відрізнялась від класичної схеми феодальної влади, але й давала васалу можливість зміцнити свої політичні позиції, спираючись на духовну доктрину та підтримку Пап. Отож вірних васалів у Церкві-держави було більше, ніж у наймогутнішого на той час феодала.

Будучи суб'єктом права, Церква акумулювала землі та нерухоме майно, одержане від окремих мирян та феодалів, а здебільшого від імператорів в дар [5]. Виходячи із специфічної жорсткої церковної ієрархії, всі одержані землі, що часто знаходилися в різних державах, належали єдиній церковній структурі. Постійне зростання земель зрештою сприяло процесам феодалізації церкви.

У період Високих Середніх віків католицька Церква-держава була найбільшим землевласником в межах християнського світу.

В правовому розумінні Церква органічно входила в феодальний середньовічний світ, маючи у своїй власності землі, міста, села, залежне

населення. Римський єпископ-Папа, будучи главою всієї церковної структури, мало чим відрізнявся від сучасних йому монархів у використанні методів політичної боротьби за здобуття матеріальних благ. На землях, що належали Церкві на праві власності, Папи та єпископи здійснювали автономну владу як звичайні феодалі. Особливе місце посідала Церква у класичних феодалних сюзерен-васальних відносинах. У християнізованому світі XI-XIII століть майже кожен феодал в силу належності населення його земель до християнської Церкви, сам ставав її васалом. І ця залежність не лише не відрізнялась від класичної схеми феодалної влади, але й давала васалу можливість зміцнити свої політичні позиції, спираючись на духовну доктрину та підтримку Пап. Отож вірних васалів у Церкві-державі було більше, аніж у наймогутнішого на той момент феодала.

Якщо простежити ситуацію в містах Європи в IX ст., то буде помітною нова хвиля урбанізації, яка характеризувалася відродженням римських міст та утворенням нових (Гамбург, Любек, Магдебург, Лейпциг).

Церква визнала потенціал для зростання та інновацій, який може запропонувати місто, і закликала своїх членів підтримувати міський розвиток. У той же час Церква також розглядала міста як місця небезпеки і гріха і прагнула захистити своїх послідовників від спокус, які могли виникнути в міському середовищі [6]. Цей баланс між визнанням переваг міського життя і попередженням про її потенційні пастки був ключовою частиною вчення Церкви в період раннього Середньовіччя. З огляду на це ті міста та території, які мали феодалну підпорядкованість і знаходилися в прямій власності Церкви мали певні особливості свого існування, що зумовлювалося більш активною інтеграцією зусиль релігійних діячів та закладів виховувати в підлеглих та містян загалом морально-етичні норми, які б направили людей правильніше (з огляду на канони віри) розпоряджатися своїм життям. Загалом така діяльність мала часто позитивні наслідки для міста, адже підвищувало його статус та затверджувало статус богоугодного простору, що в той час було

досить важливим елементом сприйняття та судження про міське життя. Необхідно підкреслити, що часто міста підконтрольні Церкві втрачали потенціал міст-сусідів по християнському світу, де навіть за часів раннього Середньовіччя значно виділяються італійські міста-держави, де домінуючі більш вільні та незалежні принципи явно демонструють успіхи в зростанні. Тож можна простежити, що феодалізація європейського середовища Церква та міста сприйняли разом і утворили нову модель політично-правових контактів та норм, які визначали авторитет землеволодіння в Європі того часу взагалі.

З вище зазначеного слідує, що Церква виступала, по суті, самостійною силою, такою собі державою, яка сама мала значний вплив на інші держави Європи, концентруючи в собі всі територіальні надбання та багатства, що отримувалися внаслідок часто взаємовигідних відносин з монархами, впливовими постатями свого часу. При цьому Церква визначалася тією силою, яка взяла на себе відповідальність за встановлення порядку в підлеглих містах та розпочало ідеологічне виховання містян, що згодом вплине на формування власне міського простору та міського прошарку середньовічного населення взагалі.

Церква та її очільники в своєму контролі над містами встановили досить ефективну систему адміністративного управління, де вищі та нижчі посадовці об'єднувалися на основі ієрархії посади та, маючи пряме управління з Папської області контролювали навіть найбільш відчужені та економічно неактивні землі. Разом із цим цілеспрямоване створення більш спорідненої економічної зони ранньої середньовічної Європи згодом частково це вирішить.

Успіх Церкви в її експансивній феодальній політиці отримання нових підлеглих міст в Європі зазнав успіху лише частково і остаточного результату так і не досягнув. Певно найбільшою проблемою для церкви був досвід італійських держав, який наявно демонстрував іншим містам Європи

успішність незалежного управління, спільної діяльності комун, виражав активну позицію містян в боротьбі за свої вільні економічні та соціальні права.

Загалом історична, територіальна, етнічна, політична, економічна від'ємність різних регіонів християнської Європи змусило вести активну дипломатичну діяльність для тих суб'єктів тодішніх міжнародних стосунків, над якими Церква мала або найбільш слабкий прямий контроль, або мусило граючи від свого статусу ті імені вести гібридні війни з конкретними власне християнськими європейськими монархами, вільними територіями, інакодумцями, або релігійними діячами і т. п. Тож Церква реалізовувала свої плани з об'єднання Європи як вірою та словом, так і хитрою політикою та повним розумінням принципів дії феодальних відносин.

Самі міста зазвичай не мали в своїй основі якусь значну кількість населення. Ті міста, які мали давні певну фортифікаційну систему, чи окремішні зони укріплень, системи башт, базових укріплень і т. п. переважали в показниках щільності забудови та компактності проживання містян. Великий інтерес Церкви саме до таких стратегічно важливих укріплених, по суті, опорних пунктів посилає нас на територіальну стратегію ведення середньовічної війни, коли складна система інфраструктури, шляхів продовольчого забезпечення, шляхів поставок необхідної амуніції для армій та всього необхідного додаткового оснащення, наявність запасів їжі та води, боєзапасу у вигляді стріл та металевих снарядів (якщо такі були передбачені існуючими оборонними інструментами в оборонній доктрині міста), перспективи контролю підлеглої місцевості, в сумарності визначали долю або конкретної битви, або прямий успіх усієї воєнної компанії загалом,

Частіше за все подібними укріпленими містами-замками та фортецями володіли саме представники воюючого шару середньовічного суспільства, ті самі майбутні лицарі, власне лицарі, і та рання європейська знать при монарших дворах, але при цьому і часто маюча відповідні васально-феодальні контакти та зобов'язання перед Церквою. Це частково сприяло збільшуванню урбанізаційного потенціалу європейських міст під контролем Церкви.

РОЗДІЛ 4. Середньовічне місто в теоретичних засадах апологетів християнства

Важливим засобом Церкви в поширенні своїх філософських ідей, часто складних та незрозумілих для звичайного неписьменного населення середньовічної Європи, стали т. зв. апологети християнства - провідники християнської віри, філософії, науковці того часу, які прагнули фундаментально розібрати християнство як таке, сформулювати на основі релігії філософську концепцію в чіткій системі понять, морально-етичних принципів, явищ та принципів, які стали би єдиальною основою спільної віри, заклали би стовпи теоретичної думки на тривалий час, прагнучи під новим кутом подивитися на вічні філософські питання людства та передусім пояснити природу існування людини, спираючись при цьому на високодуховні цінності, при цьому маючи під цим джерельну літературну основу, яка докладала ваги для формування середньовічної християнської філософії [1].

Якщо згадувати визначних апологетів того часу, які своєю філософською роботою багато в чому заклали основу християнської філософії, то невільно на думку приходить Фома Аквінський, який своєю фундаментальною життєвою працею через Суму теології, яка по суті є трактатом і входить до переліку класичних філософських і богословських праць.

Варто зазначити, що перші апологети християнства за своєї діяльності в II-III ст. н. е. переважно захищали християнську віру та намагалися донести та розтлумачити її для нових потенційних послідовників, що в свою чергу викликало відповідну реакцію переважно язичницької на той час римської громадськості, але між першими апологетами та Сумою теології стоїть

близько як тисячоліття, яке в свою чергу різно відображає реальне життя міст тих часів, разом із цим і положення, авторитет та статус Церкви в них.

Сама апологія в контексті розвитку раннього християнства несла за собою конкретну функцію у вигляді роз'яснення християнської релігії для простих вірян, що було необхідно, адже поступово із доповненням та ускладненням християнських канонів та загальної системи віри, її опанування ставало дедалі складнішим.

В силу відсутності освіти та прямого доступу до матеріальних джерел пізнання віри середньовічне суспільство в більшості своїй утримувалося в лавах релігійного простору на принципі непорушності віри та невід'ємності від вже сформованого навколо оточуючого світу, який утворював суспільну єдність різних середньовічних громад, народів, держав, загального релігійного простору [19]. Ця непорушність віри мусила постійно підживлюватися та потребувала логічного обґрунтування в очах звичайного середньовічного християнина.

Якщо звичайні релігійні діячі несли слово Господнє, поширюючи віру та справляючи її функціонування, створюючи попит на неї, то апологети же формували теорію віри на фундаментальному рівні, спираючись на філософію буття та сприйняття [3]. Можна сказати, що рання християнська апологія виконувала, як можна була б зазначити в більш сучасній манері, медійні функції тлумачення віри простою загальнозрозумілою мовою, та формування і допрацювання теорії віри із метою доведення її до ідеалу.

Апологію можна вважати життєвою необхідністю у вигляді спроби відповісти на питання реальності, що склалася навколо. Можна сказати, що це закономірна відповідь на вимоги часу. Ранньою метою апології було відстоювання та збереження християнства, боротьба за нього, адже за умов його несформованості та відносної непопулярності його збереження та боротьба за свідомість людей стояла на першому місці, тому часто апологія за

часів іще Риму простежувалася у вигляді літературної діяльності і зверталася до передусім до розуму освічених того часу, висловлюючи за основу від'ємність християнства від язичництва, тобто акцентуванні увагу на існування прямого протиріччя, що в свою чергу вже тоді заклало ґрунт для формування повної противаги домінуючим язичницьким уявленням того часу, хоча позичивши немало кількість норм з них в процесі подальшого формування віри, але активна фаза цього процесу тривала вже в час існування незалежної Церкви як середньовічного монополіста влади та крупного феодалного землевласника.

У теоретичних засадах християнських апологетів середньовічне місто розглядалося як відображення божественного порядку, земне втілення небесного міста. Чесноти, які сповідує церква, мали проявлятися у фізичному плануванні самого міста з такими особливостями, як чіткі відмінності між приватними та громадськими просторами, численні парки та зелень, а також легкодоступні центри поклоніння. По суті, місто мало бути спільним простором, де сусіди будуть піклуватися один про одного та працювати разом, щоб сприяти загальному благу. Намагання в такий спосіб поширити та реалізувати моральний концепт віри в її загальному тлумаченні діяльності людини в світі та У взаєминах один з одним.

Середньовічне місто в теоретичних засадах апологетів різних часів було містом, що суміщало релігійні та світські функції. Наскільки важливими вважались релігійні принципи, які населяли такі міста, можна судити не лише з документів магістрів і пап, а й з старовинних архітектурних зразків і розписів, тож в цьому контексті Церква розглядає місто як творчий культурний простір, який виконує роль прославлення і більш матеріальних здобутків віри, передусім архітектурних, затверджуючи тим самим свою історичну часову присутність в глобальному міському просторі та живлячі подальший архітектурно-будівельний аспект розбудову міст, не можна забувати і про стимулювання появи бажання в людини творити, що можна безумовно визначити як позитивну

рису, яка значно відбивається і в архітектурному стилістичному забарвленні багатьох західноєвропейських та центральноєвропейських міст.

Для апологетів християнства важливий аспект міської життєдіяльності полягав у її організованості, піклуванні про бідних та потребуючих, а також в будівництві величезних костелів і соборів з багатими вітражами та вишуканими скульптурами. В усталеній теорії християнської апологетики ідеальне християнське місто розглядалося як місце, де кожен аспект життя був пронизаний християнськими цінностями, що ідеологічно наближало мету створення раю на землі та сприяло наближенню людства до духовної чистоти та праведності своєї повсякденної діяльності, чому канонічні догмати завжди приділялося окреме провідне місце.

Це свідчить про те, що місто в тлумаченні принципів віри апологетами розглядалося як місце, де активно мусить простежуватися мета досягнення людиною благородної та праведної цілі організації своєї внутрішньої грішної сутності та праведного життя не тільки в контексті власного духовного зростання, але і з взаємодією з матеріальною сутністю існуючого оточуючого світу, утримаючи при цьому планку довіри до Церкви та віри пересічного європейського християнина, який був впевнений в тому, що він має захист з боку вище зазначеної, це же частково сприяло формуванню принципу непорушності питання віри протягом століть заклало виключну правильність дотримання цієї ментальної догми, яка, по суті, свідчила про те, що без Церкви та керівництва Папи життя неможливе.

Необхідно наголосити і на аспекті протистояння християнського середньовічного світу з тодішньою прямою ісламською загрозою з Близького сходу, Малої Азії, Іберії тощо. Очевидним є те, що в середньовічних існуючих стандартах Церква мала виступати як основна організуюча сила європейського світу для протидії широкій експансії, яка розумілася Церквою достатньо прямо, а тому і з розумінням реальної небезпеки та постійної необхідності вести збройну боротьбу в стратегічному, ідеологічному та культурному

протистоянні середньовічне місто європейськими християнськими релігійними діячами розумілося як потужна і основна база для живлення могутності Церкви за рахунок постійного притоку служивої знаті, котра має виконувати зобов'язання перед васалом, яким часто виступала церква і в такий спосіб формувала навколо себе свою власну потужну фізичну силу, яка згодом набуватиме розвитку і в більш пізньому варіанті часів хрестових походів перетвориться в визначні та впливові лицарські ордени, які матимуть представництва в багатьох містах Європи. Тож більш дрібні та менш знамениті апологети, які згодом налаштовували середньовічне суспільство на протистояння зі Сходом вносили свої корективи в контекст цього протистояння, розуміючи необхідність сухо та прямо вивчити реальні можливості християнського світу на це протистояння.

Часто міста середньовіччя за активної діяльності проповідників та релігійних агітаторів ставали місцями концентрації людських мас, які в складні для Церкви в моменти, наприклад, чергових територіальних, воєнних та стратегічних протистоянь виступали в якості захисників віри, отримуючи при цьому певні преференції і шанс змінити свій соціальний статус. Подібна практика і, прямо кажучи, пряма релігійна пропаганда була більш активною саме для активних воєнних компаній проти ісламського світу [19].

Важливою умовою видозміни ставлення різних християнських апологетів за своїм походженням та конфесійною приналежністю буде розкол християнської Церкви 1054 року, через що поява суперника у вигляді Православної Церкви вносить корективи в подальшу ідеологічну діяльність підлеглих та визначатиме часті подальші протиріччя між пізньою Ромейською імперією та Католицькою Церквою.

Хоча небезпека цього розколу для вже обох незалежних Церков була по своєму взаємовигідною, але залежність Ромейської імперії від підтримки західних вірян була визначна, та й католицька сторона не вбачала в отриманні нового ризикованого потенційного суперника в лиці колишнього Східного

Риму, тож спроби відновлення минулих зв'язків та пошуку взаємних поступок призвели до спроб подолати наслідки розколу, що призвело в майбутньому до Ліонської унії, в котрій православна сторона пішла на значні полишення для себе, визнавши більшість західних догматів віри та визнаючи зверхність Римського папи. Проте навіть така змушена та болісна міра для східного духовництва та загалом для віруючої частини східного світу подібні домовленості були неприпустимі, в результаті чого за відсутності фактичної реалізації усієї повноти домовленостей Ліонської унії це призвело лишень до посилення тодішніх протиріч католиків з православними в європейському християнстві, що визначило подальшу долю поразки та остаточного знищення Ромейської імперії в європейській історії і започаткувало новий період цивілізаційного, ідеологічного, територіального, технічного та просто часового протистояння Католицької Церкви вже проти потужної Османської імперії та інших мусульманських державних утворень, що прямо та безпосередньо торкається нашої вітчизняної історії вже набагато більше [12].

Отже Католицька Церква протягом періоду свого існування та активної діяльності в середньовічному світі за активного сприяння теоретичної розбудови її філософії апологетами та умовами часу незброєним оком демонструвала в своїй загальній структурі поєднання благородних для вірян цілей поширення та спроб реалізації загальних християнських духовних та матеріальних завдань, але при цьому часто демонструвала свою протиречиву культуру в фактах свого існування та, прямо визнаючи, грала свою гру та тримала статус монополізатора політичного життя та суспільної думки, визначала загальноєвропейський вектор розвитку, знову ж таки, за спостереженнями проявів тієї фактичної політики Церкви як стосовно своїх одновірців, так стосовно і численних подвійних стандартів стосовно свого існування в прояві тієї конфесійної непримиренності та нетерпимості відносно питання інтересів та формування сфер впливу в своїй області.

ВИСНОВКИ

Середньовічне християнське місто в своїй автохтонній структурі претерпіло багато змін та зазнало суттєвого впливу умов існування нового періоду історії людства.

Після римський європейських простір розвивався поступово і в спільній долі з кризовими явищами того часу. Затвердження християнства та його потужний соціо-культурний вплив зумовив проникнення його в власне римські міста та суспільний простір загалом іще задовго до приходу середньовіччя, допомагаючи тим самим вирішити часто складні питання взаємовідносин та контактів між пізнім римським суспільством та оточуючими варварськими племенами та племенними союзами, які переймали накопичений досвід, модернізували та підшлящували його під свої реалії, затвердивши тим самим досить сильну релігійну присутність та окрему культурну зону сприйняття віри на схід та північ від римських кордонів.

Водночас із цим подальше падіння Західного Риму та міграція народів з їх подальшою християнізацією заклала новий контекст та спосіб організації багатьох тодішніх варварських суспільств.

Саме падіння Західного Риму та утворення нової зони фактичного існування визначило подальшу долю Церкви із еволюцією її теоретичної складової, набуттям рис більшої ініціативності та активності в регіональній та міжнародній політиці та територіальній експансії.

З дослідження висувається важлива теза, що глобалізм налагодження спільного цивілізаційного простору, який був би обмежений власними межами до певного часу, досі залишався доречний та мав актуальність потреби лишень організаційної перебудови з огляду на нові економічні, політичні, соціальні, правові, ідеологічні де раніше об'єднуючий та консолідуючий рим виконував функції своєї (в широкому розумінні) платформи, державного утворення, що

відбиває риси з категорії «світ-система»/ В ранньому середньовічному світі відповідати на нові кризи часу та виступати в якості провідної та основної незмінної ролі задавача трендів стала саме зміцніла Церква, що визначає той самий перебудований античний спадок, який вже прямо визначав долю тепер вже після римської видозміненої послабленої розділеної нової Європи.

Церква стає суцільною платформою організації життя в середньовічному місті, розробляє теорію існування людської сутності в міському просторі, тлумачить явища та висуває нові норми праведного життя. Разом із тим направляє міські осередки та спільноти до розвитку та, по факту, бере шефство над містами, консолідує їхній загальний людський потенціал в єдине ціле, тим самим формулює систему як власного захисту, так і цілого християнського європейського світу.

Визначна роль апологетів християнства в утворенні загальної християнської цивілізації є визначною та виключною.

Започаткування розвитку теократичної філософії та відкриття її поширення та тлумачення до широких мас неосвіченого населення словесно та усно значно сильніше затвердило позиції Церкви в мережах всього середньовічного періоду і дозволило зберегти свій ідеологічний потенціал, захистивши себе від загрози ісламського світу.

Церква відіграла визначну роль в започаткуванні та поширенні феодалітетно-васальних відносин, створивши в цей спосіб нову економічну модель, яка попри свою значну структурну простоту зумовила подальшу еволюцію економічно-правового базису існування середньовічних міст, дозволивши їм в подальшому створювати живі умови для конкуренції та боротьби за своє становище, що прямо відіб'ється в подальшій видозміні господарської структури Європи в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.

1. Августин Блаженный. Исповедь. Творение Блаженного Августина. Москва : Рипол Классик. 2019. 410-417 с.
2. Августин Аврелий. Сповідь. - К., - 1997. 85-101 с.
3. Августин Аврелий. Энхиридион, или о вере, надежде и любви. - К., 1996 32-84 с.
4. Александрова О.В. Філософія Середніх віків та доби відродження. - К., 2002. 110-123.
5. Бальжик І. А. Відносини держави і церкви: «симфонія влад» : автореф. дис. На здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 «теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових вчень» / Бальжик Ірена Анатоліївна. - Одеса, 2007. - 18 с.
6. Вовк Д. О. Право і релігія: дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 Харків 2008. 150-165 с.
7. Дятлов В О. Середньовіччя і реформація. Проблема континуїтету в історіографічному дискурсі // Сіверянський літопис. – 2017. - №6. 126-141 с.
8. Дятлов В. О. Д 99 Історична комунікологія та культура комунікації доби Середньовіччя і ранньомодерного часу. 23-40 с.
9. Забзалюк Д. Є. Політико-правові детермінанти епохи середньовіччя в Західній Європі: доктринальне осмислення. 12-15 с.
10. Забзалюк Д. Є. Ключні реформи X-XI ст. та їх вплив на формування політико-правової доктрини Католицької Церкви. 63-71 с.
11. Забзалюк Д. Є. «Ключні реформи» як головний чинник папської реформації католицької церкви в добу середньовіччя. 14-33 с.

12. Забзалюк Д. Є. Християнська концепція влади як першоджерело формування політико-правової доктрини доби середньовіччя. 50-75 с.
13. Кальвін І. Інституція або Навчання християнської релігії. Ukrainian Evangelical Alliance of North America. - Атланта-Торонто, 1986. 19-32 с.
14. Козлик І.В. Світова література доби Середньовіччя та епохи Відродження («Картина світу». Естетика. Поетика): навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.]. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2011. 344, с.: іл. Бібліогр.: 210-264 с.
15. Місевич С. В. Джерела канонічного права (теоретико-правовий аналіз): дис. канд. юрид наук. 12.00.01. 5-10 с.
16. Отрош М. І. Статус Святого Престолу у міжнародному праві: дис. канд. Юрид наук: 12.00.11. Київ, 2010. 5-12 с.
17. Фома Аквинський. Из «Суммы теологии». Из произведений Фомы Аквинского (приложение к работе Боргош Ю. «Фома Аквинский»). Москва, 1966. 143–176 с.
18. Шейнман М.М. Католицизм в меняющемся мире. Москва, 1975. 161-169 с.
19. Янг Дж. Христианство. / пер. с англ. К. Савельева. Москва : ФАИР-ПРЕСС, 2001. 384-389 с.
20. James F Ross, 2003, «Thomas Aquinas, Summa theologiae (ca. 1273), Christian Wisdom Explained Philosophically», in The Classics of Western Philosophy: A Reader's Guide, (eds.) Jorge J. E. Gracia, Gregory M. Reichberg, Bernard N. Schumacher (Oxford: Blackwell Publishing, 2003), pp. 143-166.

ДОДАТКИ

Додаток А

Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського Державного Університету.

